

АНОТАЦІЯ

Баб'юк П. М. Межі здійснення спадкових прав: порівняльний аналіз законодавства України та інших європейських держав. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з права за спеціальністю 081 – «Право». Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, Київ, 2021.

Дисертаційна робота є першим в Україні комплексним науковим дослідженням, в якому проведено порівняльно-правовий аналіз меж здійснення суб'єктивних спадкових прав за законодавством України та інших європейських країн та сформульовано низку теоретичних положень та рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства України, що регулює відносини у спадковій сфері з урахуванням позитивного досвіду інших європейських країн.

Основна частина дисертації містить вступ, три розділи основної частини, які охоплюють вісім підрозділів, та висновки.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, показано її зв'язок із науково-дослідною тематикою наукової установи, де виконувалася робота, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, розкрито основні положення наукової новизни, які виносяться на захист, визначено особистий внесок здобувача, практичне значення результатів дослідження, зазначено наукові заходи, на яких відбулася апробація отриманих результатів, та наукові публікації за темою дослідження, а також охарактеризовано структуру та обсяг дисертаційної роботи.

Розділ 1 складається із трьох підрозділів, у яких подано загально-теоретичну характеристику суб'єктивних спадкових прав, розкрито їх юридичну природу та зміст, визначено поняття та особливості здійснення зазначених прав

та межі їх здійснення.

Проведено поділ європейських країн на дві групи, залежно від законодавчої моделі регулювання відносин у спадковій сфері.

Наведено загальнотеоретичну характеристику права на заповіт та права на спадкування як найбільш важливих категорій суб'єктивних спадкових прав. Сформульовано авторську дефініцію права на заповіт, як юридично забезпеченої можливості фізичної особи з повною цивільною дієздатністю розпорядитися своїм майном та іншими оборотоздатними благами на випадок смерті шляхом складення заповіту. Право на спадкування розглядається, як юридично забезпечена можливість поведінки спадкоємця щодо прийняття спадщини, яка відкрилася, або відмови від неї.

Сформульовано визначення поняття здійснення суб'єктивних спадкових прав, під яким автор пропонує розуміти вчинення на власний розсуд уповноваженою особою конкретних актів поведінки в межах тих правомочностей, що окреслені змістом відповідного суб'єктивного спадкового права. Виявлено особливості здійснення суб'єктивних спадкових прав, які полягають в тому, що способи їх здійснення є нормативно визначеними і мають юридичний характер (є односторонніми правочинами). Як правило, для здійснення досліджуваних прав передбачено виключні способи. Альтернативні способи передбачено лише для здійснення права на прийняття спадщини окремими категоріями спадкоємців.

Розмежовано межі суб'єктивних спадкових прав та межі їх здійснення. Межі суб'єктивних спадкових прав визначаються тими правомочностями, які входять у зміст зазначених прав (право прийняти спадщину, право відмовитися від спадщини, тощо). Межі здійснення суб'єктивних спадкових прав визначаються встановленими законом вимогами до поведінки уповноваженого суб'єкта (заповідача, спадкоємця) при здійсненні зазначених прав. На противагу поширеній в літературі точці зору, дисертант розглядає дієздатність суб'єкта в якості умови здійснення суб'єктивного

спадкового права, а не межі його здійснення.

У Розділі 2 дисертації, який містить три підрозділи, зосереджено увагу на порівняльно-правовому аналізі меж здійснення права на заповіт з позиції встановлених законом вимог щодо форми заповіту, його змісту, а також положень, покликаних забезпечувати майнові інтереси членів сім'ї та найближчих родичів заповідача.

Враховуючи досвід регулювання форми заповіту в інших країнах Європи, в роботі доведено, що перспективним напрямом подальшого реформування спадкового права України є розширення меж свободи заповідача щодо вибору форми заповіту. Обґрунтовано доцільність запровадження у законодавство України простої письмової форми заповіту, власноручно написаного і підписаного заповідачем. В перспективі, із запровадженням електронного нотаріату, доцільним буде закріплення у національному законодавстві України електронних заповітів.

Виходячи із доцільності надання заповідачеві якнайширших можливостей щодо визначення долі свого майна після смерті та враховуючи позитивний досвід правового регулювання відносин спадкування за заповітом у низці європейських країн, обґрунтовано доцільність закріплення в оновленому ЦК України інституту призначення наступного спадкоємця.

Обґрунтовано доцільність розширення сфери застосування умови в заповіті, яка може стосуватися не тільки призначення спадкоємця, але й заповідального відказу (легату), а також підпризначення спадкоємця.

З урахуванням позитивного європейського досвіду запропоновано передбачити у законодавстві України положень щодо нікчемності абсолютно нездійсненої умови заповіту та щодо можливості визнання недійсною відносно нездійсненої умови заповіту, яка виникла у зв'язку зі станом здоров'я особи або в силу інших об'єктивних причин.

На основі проведеного порівняльного аналізу правового регулювання

забезпечення майнових інтересів членів сім'ї спадкодавця і найближчих родичів зроблено висновок про доцільність збереження закріпленої законодавством України моделі права на обов'язкову частку та запропоновано з метою її удосконалення передбачити у ЦК України норму, що у випадку, коли заповітом охоплена не вся спадщина, обов'язковому спадкоємцю виділяється майно з незаповіданої частини спадщини і лише при недостатності останньої – із заповіданої частини.

Вказано на недоцільність наділення права на обов'язкову частку ознакою оборотоздатності, а також висловлено аргументи проти запровадження в законодавство України положень про право заповідача позбавити обов'язкового спадкоємця його частки, як це має місце в низці європейських країн.

Розділ 3 дисертаційної роботи присвячено межах здійснення права на спадкування за законодавством України та інших європейських країн. Даний розділ складається із двох підрозділів, у яких проаналізовано, відповідно, способи та строки здійснення права на спадкування

Дисертантом звернута увага на те, що з позиції ЦК України питання про способи прийняття спадщини доцільно вирішувати не тільки залежно від характеру поведінки спадкоємця (активна чи пасивна), але із прив'язкою до певного кола спадкоємців. Для спадкоємців, які проживали із спадкодавцем на час відкриття спадщини, малолітніх, неповнолітніх, обмежено дієздатних, недієздатних законом передбачено два способи прийняття спадщини – пасивний (утримання від подання заяви про відмову від прийняття спадщини та активний (подання заяви про прийняття спадщини). Щодо усіх решта спадкоємців законом передбачено лише активний спосіб здійснення права на прийняття спадщини.

Автор не підтримує позицію чинного ЦК України, який закріплює елементи римської системи (загальне правило) та германської системи (для визначених в законі категорій спадкоємців. Обґрунтовано доцільність реформування спадкового права України у напрямку закріплення германської системи як

загальної для усіх категорій спадкоємців.

Автором підтримано закріплений ЦК України підхід, яким допускається можливість відкликання спадкоємцем заяви про відмову від спадщини. Такий підхід позитивно вирізняє законодавство України від законодавства багатьох інших європейських країн, оскільки надає спадкоємцеві більшу свободу дій при вирішенні питання про відмову від спадщини без невинного ущемлення прав інших спадкоємців.

Враховуючи, що для права на адресну відмову від спадщини законом встановлено спеціальні межі його здійснення, які полягають у визначенні кола осіб, на користь яких може бути вчинена така відмова, дисертантом запропоновано уточнити назву ст. 1274 ЦК України.

Підтримуючи позицію, що обумовлені відмовою від спадщини правові наслідки настають не з моменту її вчинення, а після спливу строку для прийняття спадщини, запропоновано низку змін до ст.ст. 1270, 1273 ЦК України.

В контексті розмежування загального та спеціального строків прийняття спадщини дисертантом сформульовано позицію щодо доцільності розширення сфери застосування спеціального строку для прийняття спадщини за рахунок випадку, коли існування в особі права на спадкування залежить від усунення від спадщини іншого спадкоємця (спадкоємців).

Звернута увага на суперечність між першим і другим абзацами ч. 2 ст. 1270 ЦК України та з метою її усунення запропоновано абзац 2 ч. 2 зазначеної статті виключити.

Дисертантом відзначено, що правове регулювання строків здійснення права на спадкування у різних європейських країнах відрізняється і залежить, насамперед, від того, яка саме система здійснення права на спадкування (система прийняття чи система відречення) передбачена у законодавстві конкретної країни. Для тих європейських країн, у яких закріплена система прийняття, загалом, передбачені більш тривалі строки здійснення права на спадкування, які в даному

випадку стосуються, насамперед, прийняття спадщини. У європейських країнах, де передбачено систему відречення, встановлено більш короткі строки здійснення права на відмову від спадщини. За таких умов подальше реформування спадкового законодавства України у питанні строків здійснення права на спадкування багато в чому залежатиме від того, яка система прийняття спадщини буде закріплена у ЦК України в результаті його оновлення (рекодифікації).

Проведене в межах дисертаційної роботи порівняльно-правове дослідження меж здійснення суб'єктивних спадкових прав за законодавством України та інших європейських країн дозволило авторові сформулювати низку наукових положень, узагальнень та пропозицій, які подано у висновках до роботи.

Отримані дисертантом результати дослідження можуть бути використані у науково-дослідній діяльності для подальшого дослідження особливостей правового регулювання меж здійснення суб'єктивних спадкових прав в Україні та в інших країнах Європи, при викладанні відповідних навчальних дисциплін та при підготовці підручників, наукових посібників та інших навчально-методичних матеріалів з таких дисциплін. Результати проведеного дослідження можуть бути використані у правотворчій діяльності для подальшого удосконалення національного законодавства України у сфері спадкового права в процесі рекодифікації цивільного права, його наближення у цій частині до законодавства інших європейських країн, а також у правозастосовчій діяльності.

Ключові слова: межі здійснення суб'єктивних прав; спадкування, спадщина, спадкоємець, заповіт, заповідач, заповідальний відказ, прийняття спадщини, відмова від спадщини.

SUMMARY

Babiuk P. M. Limits of exercising subjective succession rights: a comparative analysis of the legislation of Ukraine and other European countries. – Qualifying

scientific work on the rights of the manuscript.

A thesis for the degree of Doctor of Philosophy in Law in specialty 081 – «Law». The Academician F. H. Burchak Scientific-Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kyiv, 2021.

The dissertation is the first in Ukraine comprehensive research, where a comparative legal analysis of the limits of subjective succession rights under the laws of Ukraine and other European countries is conducted and a number of theoretical provisions and recommendations for improving national legislation in the succession field is formulated.

The main part of the dissertation contains an introduction, three sections of the main part, which contain eight sections, and conclusions.

The introduction substantiates the choice of research topic, shows its connection with the research program of the scientific institution where the work was prepared, defines the purpose and objectives, object and subject matter, research methods, reveals the main provisions of scientific novelty, which are defended, defined the applicant's personal contribution, the practical significance of the research results, the scientific conferences at which the obtained results were probated, and scientific publications on the research topic, as well as the structure and scope of the dissertation.

Section 1 consists of three subsections, which provide a general theoretical description of subjective succession rights, reveal their legal nature and content, define the concepts and features of the exercise of these rights and the limits of their exercising.

The division of European countries into two groups, depending on the legislative model of regulation of relations in the succession field is committed.

The general theoretical characteristics of the right to a will and the right to inherit as the most important categories of subjective succession rights are given. The author's definition of the right to a will is formulated as a legally ensured opportunity for a natural person with full civil capacity to dispose of his property and other benefits in

the event of death by making a will. The right to inherit is considered as a legally ensured opportunity of the heir's conduct in accepting or rejecting the inheritance that has been opened.

The concept of exercising of subjective succession rights is formulated by the author as the commission of specific acts by the discretion of the authorized person within the powers within the scope of the subjective rights. The peculiarities of the exercising of subjective succession rights are revealed, which consist in the fact that the methods of their exercising are normatively defined and have a juridical character (they are unilateral transactions). As a rule, there are exceptional methods to exercise the rights. Alternative methods are provided only for the exercising of the right to inherit by certain categories of heirs.

The limits of subjective succession rights and the limits of their exercising are distinguished. The limits of subjective succession rights are determined by the powers that are part of these rights (the right to inherit, the right to renounce the inheritance, etc.). The limits of the exercising of subjective succession rights are determined by the statutory requirements for the conduct of the authorized subject (testator, heir) in the exercising of these rights. Contrary to the common view in the literature, the author considers the legal capacity of the subject of subjective succession right as a condition for the exercising of such a right, rather than the limits of its exercise.

Section 2 of the dissertation, which contains three subsections, focuses on the comparative legal analysis of the limits of the right to make a will from the standpoint of statutory requirements for the form of the will, its content, and provisions aimed to ensure the property interests of family members and close relatives of the testator.

Based on the experience of regulating the form of a will in other European countries, the paper proves that a promising area for further reform of inheritance law in Ukraine is to expand the testator's freedom to choose the form of a will. The expediency of introducing into the legislation of Ukraine a simple written form of a will (holographic will), written and signed by the testator, is substantiated. In the future,

with the introduction of electronic notary system, it will be appropriate to enshrine electronic wills in the national legislation of Ukraine.

Based on the expediency of providing the testator with the widest possible opportunities to determine the fate of his property after death and taking into account the positive experience of legal regulation of inheritance by will in a number of European countries, the expediency of enshrining the institution of appointment of the remainderman.

The expediency of expanding the scope of application of the condition in the will, which may relate not only to the appointment of the heir, but also the testamentary refusal (legacy), as well as the substitution.

Taking into account the positive European experience, it is proposed to provide in the legislation of Ukraine provisions on the nullity of a completely unenforceable condition of the will and on the possibility of invalidation of an unenforceable condition of the will, which arose due to personal health or other objective reasons.

On the basis of the comparative analysis of legal regulation of ensuring of property interests of family members and close relatives of the testator the conclusion on expediency of preservation of the model of the right to the mandatory share fixed by the legislation of Ukraine is made and offered for its improvement to provide the will does not cover the entire inheritance, the mandatory heir is allocated property from the non-bequest part of the inheritance and only in the absence of the latter - from the bequest.

The inexpediency of granting the right to a mandatory share as a sign of turnover is pointed out, as well as arguments against the introduction into Ukrainian legislation of provisions on the testator's right to deprive a mandatory heir of his share, as is the case in a number of European countries.

Section 3 of the dissertation is devoted to the limits of the right to inherit under the laws of Ukraine and other European countries. This section consists of two subsections, which analyze, respectively, the methods and terms of the exercising of

right to inherit.

The author pay attention to the fact that from the standpoint of the Civil Code of Ukraine the question of how to accept the inheritance should be decided not only depending on the nature of the heir's behavior (active or passive), but tied to a certain circle of heirs. For heirs who lived with the testator at the time of the opening of the inheritance, minors, infants, partially incapacitated, incapacitated, the law provides for two ways of accepting the inheritance – passive (refraining from filing an application for refusal to accept the inheritance and active). For heirs the law provides only an active way to exercise the right to inherit.

The author does not support the position of the current Civil Code of Ukraine, which enshrines elements of the Roman system (general rule) and the German system for some categories of heirs defined in the law.

The author supports the approach established by the Civil Code of Ukraine, which allows the heir to withdraw the application for renunciation of the inheritance. This approach positively distinguishes the legislation of Ukraine from the legislation of many other European countries, as it gives the heir more freedom of action in resolving the issue of renunciation of inheritance without unjustified infringement of the rights of other heirs.

For the right to direct renunciation of the inheritance the law sets special limits for its exercising, which are to determine the range of persons in whose favor such a renunciation may be made. Thus, the author proposed to clarify the name of Art. 1274 of the Civil Code of Ukraine.

Supporting the position that the legal consequences caused by the renunciation of the inheritance do not occur from the moment of its commission, but after the finish of duration of the term for acceptance of the inheritance, a number of changes to Art. 1270, 1273 of the Civil Code of Ukraine.

In the context of distinguishing between general and special terms of acceptance of inheritance, the author formulates a position on the expediency of expanding the scope of

special term for acceptance of inheritance due to the case when a person's right to inherit depends on divest from inheritance of another heir (heirs).

There is underlined the collision between the first and second paragraphs of Part 2 of Art. 1270 of the Civil Code of Ukraine and in order to eliminate it, it is proposed to repeal paragraph 2 part 2 of this article.

The dissertation notes that the legal regulation of the terms of exercising the right to inherit in different European countries differs and depends, first of all, on what system of exercising the right to inherit (system of acceptance or system of renunciation) is provided in the legislation of a particular country. For those European countries in which the system of acceptance is fixed, in general, longer terms of exercising of the right to inheritance which in this case concern, first of all, acceptance of inheritance are provided. In European countries, where there is a system of renunciation, there are shorter deadlines for exercising the right to renounce the inheritance. Under such conditions, further reform of the inheritance legislation of Ukraine in terms of the timing of the right to inherit will largely depend on what system of inheritance will be enshrined in the Civil Code of Ukraine as a result of its renewal (recodification).

The comparative legal study of the limits of subjective civil rights in the field of inheritance under the laws of Ukraine and other European countries allowed the author to formulate a number of scientific statements, generalizations and proposals presented in the conclusions to the work.

The research results obtained by the dissertation can be used in research activities to further study the features of legal regulation of the limits of exercising of subjective rights in the succession field in Ukraine and other European countries, in teaching relevant disciplines and in preparing textbooks, manuals and other educational -methodical materials from such disciplines. The results of the study can be used in lawmaking to further improve the national legislation of Ukraine in the field of inheritance law in the process of recodification of civil law, its approximation in this part to the legislation of

other European countries, as well as in law applying activity.

Key words: limits of exercising subjective rights; inheritance, estate, heir, will, testator, testamentary refusal (legacy), acceptance of inheritance, renunciation of inheritance.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та/або Європейського Союзу, і порівнянні до них:

V   *Статті у вітчизняних наукових фахових виданнях:*

i   2. Баб'юк П. М. Право на обов'язкову частку у спадщині: порівняльно-правовий аспект. *Наукові перспективи*. 2021. № 8(14). С. 116–131.

Баб'юк П. М. Способи здійснення права на прийняття спадщини за законодавством України та інших Європейських держав. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей*. Вип. 56. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2021. С. 23–38.

Баб'юк П. М. Строки здійснення права на спадкування в Україні та в інших Європейських країнах. *Науковий вісник публічного та приватного права: збірник наукових праць*. Вип. 4. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 17–23.

n   *Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:*

a   5. Баб'юк П. М. Здійснення права на відмову від спадщини. Імплементация міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України: збірник наукових праць учасників IV науково-практичного круглого столу (м. Київ, 17 червня 2021 р.) / упорядник В. М. Короленко. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2021. С. 122–126.

и

т

а

6. Баб'юк П. М. Право на заповіт: порівняльно-правова характеристика. Актуальні питання науки і практики та шляхи їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 21–22 квітня 2021 р. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 40–43.